

Barn som utsätter barn uppmärksammas

Jämnåriga kan stå för över hälften av de sexuella övergreppen mot barn. Nu ska personal som möter barn få utbildning för att kunna stoppa övergreppen.

– Förut har vi mest uppmärksammat dem som blir utsatta, säger utredaren Poa Samuelberg.

Allt mer forskning och brottsstatistik visar att jämnåriga kan stå för över hälften av de sexuella övergreppen som begås mot barn och ungdomar. Men mörkertalet är fortsatt stort.

– Att bli utsatt av ett barn kan vara lika smärtsamt som att bli utsatt av en vuxen, säger **Poa Samuelberg**, legitimerad psykolog och utredare på *Barnafrid* vid Linköpings universitet.

Hon hänvisar till ett flertal studier som gör att forskarna uppskattar att 35–65 procent av alla sexuella övergrepp begås av personer under 18 år. En svensk enkätstudie bland gymnasieelever (se faktaruta) visar också att utsattheten har ökat. Var fjärde elev uppger att de under sin uppväxt utsatts för någon form av sexuellt övergrepp, de flesta av en jämnårig.

– Men ökningen kan bero på att anmälningarna har ökat. Ändå antas mörkertalet fortfarande vara stort, säger Poa Samuelberg.

– Yrkesverksamma har ett stort behov av att förstå och agera vid sexuella beteendeproblem hos barn och ungdomar, säger Poa Samuelberg på Barnafrid. Foto: Peter Olofsson

Nu pågår satsningar för att tidigt fånga upp dem som utsätter andra genom att öka kunskapen om vad som är sexuellt problematiskt beteende hos barn och unga. Det handlar om allt från att tafs på andra eller sig själva, ställa intima frågor eller ha ett aggressivt sexuellt språkbruk, till rena våldtäkter.

– Förut har vi främst uppmärksammat barn som blir utsatta. Nu behöver vi lyfta fram båda sidorna av myntet och även fokusera

på de som utsätter, säger Poa Samuelberg.

I januari startar [Barnafrid, nationellt centrum för kunskap om våld mot barn](#) vid Linköpings universitet, en [digital utbildning](#) om barn och unga med sexuella beteendeproblem. Utbildningen vänder sig till personal som möter barn i sina arbeten och syftet är att ge kunskap, färdigheter och stöd.

– I mötet med yrkesverksamma ser vi att de har ett stort behov av att förstå och agera vid sexuella beteendeproblem hos barn och ungdomar, förklarar Poa Samuelberg.

Hon poängterar att det finns en risk att utagerande sexuellt beteende hos barn och unga förminskas, både av den som begått övergreppen, och av den som blivit utsatt. Även omgivningen kan bidra till att traumat ignoreras, förminskas eller omdefinieras.

– Det beror på att sexuella övergrepp är förknippat med starka känslor av skam och skuld.

Poa Samuelberg understryker att det behövs mer forskning, dels för att ytterligare förstå gärningspersonen, dels för att för att få mer kunskap om vilken behandling som är effektiv.

– De som utsätter har ofta en komplex bakgrund med sårbarhet och flera riskfaktorer, säger hon.

En del har svårt med impulskontroll. Kognitiva och sociala brister är vanligt. Många har själva utsatts för misshandel, sexuella gränsöverskridanden eller övergrepp, eller bevittnat våld i hemmet. Påfrestningar i familjen, stress, trauma eller psykisk ohälsa, och bristande omsorg är också vanligt.

Ibland har övergreppen pågått en längre tid innan personal på skolor och socialförvaltningar får veta. **Danne Larsson** är avdelningschef för barn och unga vid socialförvaltningen sydväst i Göteborg.

– Så fort vi får information om att ett barn eller en ungdom

har den här problematiken påbörjas en utredning. Alla som ser tecken på att barn eller ungdomar utsätter andra behöver reagera och agera, säger han.

Socialsekreterarna där arbetar med riskbedömning utifrån tecken på problematiskt sexuellt beteende.

– När barn upprepat tafsar, ställer väldigt privata och intima frågor, eller sätter sig väldigt nära kan det vara signaler. Många barn är också verbalt aggressiva, förklarar Danne Larsson och fortsätter:

– Det finns också barn som exponerar sig genom att tafsa på sig själva inför andra, simulera onani eller samlag, eller lägga ut nakna eller lättklädda bilder på sig själva. Vi ser att de vanligaste orsakerna till båda dessa beteenden är en otrygg uppväxt och olika diagnoser.

Han säger att personalen vid socialförvaltningen ska utbildas, men att barnen nu remitteras till ett behandlingsprogram som ges av Humana, ett privat omsorgsbolag.

– För vi vet att de som går i behandling blir hjälpta, att det fungerar, säger Danne Larsson.

Linda Palmdell är socialpedagog, specialiserad inom barnmisshandel, trauma och sexuella övergrepp, och utbildar och handleder personal vid Humana. Hon menar att en del struntar i andras gränser.

– Det kan bero på rena färdighetsbrister, att de inte vet hur man gör, hur samtycke fungerar. De tror att man kan hota och tjata till sig sex, som de gör med annat också. När de har ett antisocialt beteende ökar också risken för att hamna i annan kriminalitet.

Linda Palmdell säger att det sker många sexuella övergrepp idag och att resurserna är begränsade.

– Vi har ständigt barn som går i behandling. Vi räcker inte

till, därför ger vi nu utbildningar till socialsekreterarna för att även socialförvaltningarna själva ska kunna bedöma risker och behov.

Hon säger att många inte vet om barnen är i riskzonen för att begå övergrepp eller inte, och att socialsekreterare därför tvingas gissa.

– Men om man gör rätt saker i rätt tid, så blir det bra, barnen blir inte vuxna som begår övergrepp. De flesta nekar första gången de kommer till oss, för att de vet att det här är fel och djupt skamfyllt. Men sedan erkänner de och ändrar sig.

I utredningarna och behandlingarna av dem som utsätter andra barn utbildas och handleds även föräldrar, familjehem eller annan omsorgsperson som har ansvar för barnet eller ungdomen.

– Behandlingen kan också handla om att eliminera riskerna, som att de inte ska sitta barnvakt om de har utsatt små barn, säger Linda Palmdell.

Även offren får en traumabehandling som först handlar om att plocka bort skulden:

– Man är inte skyldig, även om man inte har skrikit eller sprungit därifrån. Det är viktigt att upplysa barn om att de inte ska behöva stå ut med sådant här.

Poa Samuelberg menar att internet och sociala medier kan bidra till att barn utvecklar ett problematiskt sexuell beteende.

– På internet kan barn övertala, tjata, tvinga eller hota någon att skicka avklädda bilder eller filmer och dela dessa utan tillstånd. De kan också dela bilder på könsorgan eller skriva på ett sexuell sätt som upplevs som hotande eller obehagligt för mottagaren.

Nätets snabbhet och anonymitet gör att det på många sätt är lättare att agera impulsivt, samtidigt som räckvidden kan få

katastrofala konsekvenser när bilder och filmer sprids. Poa Samuelberg menar att en del övergrepp på nätet leder vidare till övergrepp utanför nätet.

Hur vet man som förälder om ens barn är utsatt eller utsätter andra?

– Ofta finns det en koppling till rädsla, skam och skuldkänslor. Uppmärksamma om barnet signalerar att det mår dåligt eller visar tecken på traumatisering.

Beteendeförändringar som att barn drar sig undan eller plötsligt är mycket mer utagerande kan vara signaler. Då är det extra viktigt att visa intresse för hur barnet mår och ge utrymme för att prata även om sådant som kan kännas svårt, som sociala relationer på och utanför nätet. Det är viktigt att inte skam- eller skuldbelägga barn, förklarar Poa Samuelberg.

Vad kan föräldrar göra för att barnet inte ska utsätta andra eller bli utsatt?

– Som förälder har vi aldrig några garantier. Men det som föräldrar kan göra är att lära barn gränssättning, ömsesidighet och att respektera andras integritet. Man bör prata om samtycke och sexualitet och anpassa samtalet till hur gammalt och moget barnet är.

Caroline Bergström är förstelärare på Nygårdsskolan i Göteborg som var pilotprojekt för [RFSU:s projekt Vill du](#). Hon vittnar om att många ungdomar är gränslösa, både flickor och pojkar. Hon utbildar därför eleverna om vad samtycke innebär.

– Hur ska man tolka signaler? Hur ska man visa sig själv? Hur ska man ingripa om något händer någon annan? Jag säger att de ska tänka att de är omtänksamma, inte misstänksamma. Vi gör brandövningar innan ungdomarna hamnar i jobbiga situationer med dilemman och vi har fått jättebra reaktioner från eleverna.

Kalina och Alfons på Nygårdsskolan har haft lektioner om samtycke. Foto: Peter Olofsson

Två elever som gått utbildningen med Caroline Bergström är **Kalina Cavic** och **Alfons Melin**.

– Jag blev själv utsatt av en i min ålder och fick en chock. Det kändes konstigt, men jag gick bara därifrån. Först senare sa jag ifrån att jag inte gillade det, berättar Kalina Cavic.

Varför tror ni barn och ungdomar begår sexuella övergrepp?

– Jag tror de vill ha uppmärksamhet, resonerar Alfons Melin

och får medhåll av Kalina Cavic:

– De kanske inte får så mycket uppmärksamhet hemma. Det är i varje fall tecken på att man är väldigt omogen och inte kan tänka på konsekvenserna av det man gör.

Får man röra någon annan alls, var går gränsen om man gillar någon?

– Man kan flirta, säga snälla saker, köpa presenter, eller på ett diskret sätt visa att man är snygg och charmig, säger Kalina Cavic och skrattar.

– Om man inte vet om man får röra någon kan man fråga, tycker Alfons Melin.

Kalina Cavic håller med, men tror det är okej att vara lite fysisk utan att fråga först.

– Man kan alltid ta någon man gillar på axeln, så som alla gör ibland.

Hon får bifall av Alfons Melin.

– Ja, och om de blir obekväma så vet man att de inte vill.

Hur ska man tolka andras signaler och veta vad de vill?

– Oftast går det att förstå: när någon är väldigt snäll, när de kollar på mig och pratar med mig ofta, då vet man att de är intresserade. På internet måste man ta i ordentligt med ord eftersom man inte kan använda fysisk kontakt. Men lättklädda bilder måste man få samtycke till innan man publicerar, tycker Kalina Cavic.

Hur ska man ingripa om något händer någon annan?

– Om det händer där man är, och om det är grovt, ska man stoppa det direkt. Problemet med sociala medier är att man kan skicka bilder som andra inte vill ha, där är det svårare att ingripa, menar Alfons Melin.

Text och foto: Peter Olofsson

Läs mer på umo.se om vart den som är ung kan vända sig för stöd och hjälp vid utsatthet för sexualbrott.

Forskning och statistik

Samlad forskning visar att 35–65 procent av alla sexuella övergrepp begås av personer under 18 år. Experter uppskattar att det endast är en mindre andel av alla sexuella övergrepp som anmäls.

I statistik och forskning i Sverige rapporteras endast de polisanmälda brott som är begångna av personer 15 år och äldre, vilket gör att det saknas kunskap om hur många sexuella övergrepp som begås av ungdomar före straffmyndig ålder.

Enkätstudien [Unga sex & internet efter #metoo](#) med närmare 3 300 gymnasieelever visade 2020 att var fjärde elev, en klar ökning sedan enkäten 2016, någon gång under sin uppväxt utsatts för någon form av sexuellt övergrepp, de flesta av en jämnårig.

En [kunskapsöversikt från Forte 2016](#) poängterar att 20–30 procent av alla som begår sexuella övergrepp mot barn är under 21 år. Övergreppen sker oftast mot syskon, jämnåriga vänner eller partners. Att begå sexuella övergrepp i ung ålder är också en riskfaktor för återfall i vuxen ålder.